

Burkhardt Zsófia

HALÁLOS KÖZÖNY ÉS
DERŰS BELETÖRÖDÉSMÁRTON EVELIN: *FARKASHAB*. LECTOR KIADÓ,
MAROSVÁSÁRHELY, 2022.

(Bevezetés) Visszásnak tetsző és paradox kísérlet olyan műről írni szabályszerű kritikát, amely többek között éppen a társadalmi és mindenféle szabályok értelmetlenségét, az azoktól való menekülést tematizálja. Mégis megpróbálom többé-kevésbé szabályos formába önteni a könyvvel kapcsolatos szakmai és néhol személyes gondolataimat, abban a reményben, hogy a végtermék hű marad a regényhez, és fogódzókat, kiindulópontokat nyújthat annak lehetséges értelmezéseihez.

(Téma és nyelviség) Márton Evelin regényében naplószerű bejegyzéseken keresztül bontakoznak ki egy kamaszlány mindennapjai és reflexiói az 1980–90-es, majd a korai 2000-es évek romániai, ezen belül főleg a kolozsvári társadalmának kontextusában. A fejezetekbe tömörített rövid bejegyzések az emlékezés asszociációs működését követik, lineáris kompozíció helyett egy szabadabb, lazább regényszerkezetet hozva létre. Az elbeszélést egyfajta megtörhetetlen derű és pajkos játékosság hatja át: „Másod-harmadnaponként tuaregnek öltözöm. Még pár hónap, és kilencéves leszek. Felnőtt! Rémes dolgok következnek, de mit tegyek? Addig is tuaregnek öltözve hordom az ócskavasat a villamossínre, amely átszeli a kertünk végét.” (6.); nyelvi gazdagságának és leleményességének köszönhetően üdítő olvasásélményt nyújt a befogadónak. A szöveg nem cselekményközpontú, a hangsúly sokkal inkább a nyelviségre, stílusra és az időkezelésre kerül. Mindez szinte szükségyszerű is, hiszen ha csupán a cselekményszálra figyelünk, elvesztődhetünk az epizód szereplők és a jelentőséggel nem feltétlenül bíró, többletjelentést nem hordozó (néha abszurd, megbotránkoztató) jelenetek, viszonyok tengerében.

(Időkezelés, elbeszélésmód, elmosódások) Annál érdekesebb azonban az időkezelés és elbeszélésmód kapcsolatát megvizsgálni. A naplóbejegyzések nem lineárisan következnek egymás után, hanem, akárcsak az emlékek, kötetlen asszociációk mentén követi egyik a másikat, néha visszarepülünk a nyolcvanas évekbe, aztán előre a kilencvenesekbe, kétezresekre, majd megint vissza, és így tovább. A naplóbejegyzéseket évszámok, dátumok tagolják részekre (vastagított karakterekkel, zárójelbe téve); ezek utalhatnak a személyes emlékek mellett bizonyos jellegzetes romániai vagy kelet-európai történelmi eseményekre (például a csernobili atomkatasztrófa, a rendszerváltás, a napfogyatkozás stb.), amelyek mentén az elbeszélői emlékezet és talán maga az olvasó is az időben próbál tájékozódni. Néha az idősíkok egymásra csúsznak a narrátori reflexiókban, nehéz határozottan megállapítani egy-egy cselekménymozzanat, szereplői replika vagy elbeszélői megjegyzés pontos idejét. Ahogy sokszor azt is, hogy az egyszerre gyermeki és felnőtt nézőpontot képviselő narrátor éppen melyik életkorában szólal meg az adott kontextusban. A nézőpontok határai elmosódnak, mint oly sok más minden a regényben, például az identitáshatárok, a nemiség és szexualitás határai, az etnikai határok, a regény címének referenciaértéke, vagy mint a tudat Paradis úr bélyegének (háziilag kotyvasztott kábítószerének) hatására.

(Zenei aláfestés) Egy érdekesség, amely a könyv elején feltűnik, hogy egyes fejezetcímekhez (összesen hat címhez) a szerző zenei aláfestést jelölt meg. Különleges, hangulatteremtő hatású ezeket a fejezeteket zenehallgatás közben olvasni, a nagyrészt közel-keleti vagy afrikai – az interneten könnyen megtalálható – művek rezonálnak az olvasás ritmusával, összekapcsolódnak a könyvben tematizált indián-, tuareg- és kirgizteknős-lét vágyával, valamint egyes szereplők törökös, arabos, tatáros hangzású nevével. Az olvasó saját benyomásai alapján asszociálhat egyéb hangulatokat vagy képzeteket a dalokhoz, például játékosságot vagy monotonitást, nyugalmat vagy nyugtalanságot, ősiséget vagy idegenséget.

(Térbeliség és nyelvezet) Noha a térbeliség helyett inkább az időbeliség válik hangsúlyossá a regényben, erőteljes a szöveg helyi beágyazottsága is: a település konkrét megnevezése nélkül beszél a kolozsváriságról, tágabb értelemben az erdélyi, romániai (magyar) létről. A szövegben időnként dőlt betűvel szedett helyspecifikus vagy tájnyelvi kifejezések utalnak a helyszíntre és annak etnikai sokféleségére: *hóstát*, *blokk*, *kétvízköz*, Cukorgyár utca, Újpiac; néhol román kifejezések és nevek: *albă-neagră*, *în plata Domnului*; Prodan, Graubvogel úr, Gafar Küres bácsi stb. Az ilyen jellegű, játékosnak ható, különböző nemzetiségekhez társítható nevektől, multietnikus tértől

és a 80-as évek tematizálásától Bodor Ádám-os hangulatot nyer a szöveg. A dőlt betűs kiemelések szerepe lehet egyrészt annak az érzékeltetése, hogy az adott szó tipikusan erre a földrajzi/etnikai térségre jellemző, másrészt néhol az elbeszélői nézőpont kettősségére is felhívja a figyelmet, például a gyermekként felnőttektől hallott kifejezések jelennek meg dőlt betűvel. Ugyanezt a funkciót tölthetik be a magyarázatokat, kiegészítéseket tartalmazó lábjegyzetek is.

Kolozsvár mellett jelentős szerepet kap a bizonyára Székelyföldön elterülő „Falu” is, ahol az elbeszélő családjának apai ága él. A két helyszín két külön világot képvisel az elbeszélő számára: míg a falu a szabadságot, a természetet, a személyiség zabolátlan felfedezésének és kibontakozásának a helyszínét, a menekülés célhelyét jelenti, addig a városhoz a fogság, bezárt-ság, elnyomás, látszólagos és értelmetlenné tűnő társadalmi szabályozás, idegenségtapasztalat, depresszió fogalmait kapcsolhatjuk.

(Körvonalazódó korkép – kórkép?) Abból a szempontból azonban mindkét helyszín azonos, hogy lakói nem képviselnek egy fiatal lány számára követésre érdemes magatartásmintákat, értékeket. Mintha itt is, ott is ugyanazokkal a típusokkal találkozoznánk: lezüllött, megkeseredett, dekadens életmódú idős emberek, instabil elmeállapotú és abszurd viselkedésű asszonyok és férfiak, koravén, szexuálisan túlfűtött, napjaikat parttalanul tengető gyerekek, fiatalok. Általános a kiszolgáltatottság: „Órákat vesztettem el az emlékezetemből fent a bokrokban Innim doktorral együtt, habár lehet, hogy ő régtől el van veszve, neki óra, idő nem számít. (...) A doki arról hadovált, hogy édeskés vérszagom van, és ez így lesz még vagy negyven évig, vagy annál tovább is, ez attól függ... Hogy mitől, arra nem válaszolt. Csak beszélt összevissza, és folyton vizsgálni akart. Ha úgy vesszük, a bolhák mentettek meg tőle aznap.” (85.); a felfordulás: „Új szomszédaink vannak pár hónapja. Hihetetlen cirkuszok folynak náluk is, éjt nappallá téve nyomják, akárcsak mi.” (33.); a helyzetből való kilépés eszköztelensége: „Iszonyatos mennyiségű és minőségű alkoholos italt iszunk *mindahányan*, és minden lehetséges módon bódítjuk magunkat, *mindkiába*. (...) Alig vonszoljuk magunkat ágytól ágyig, fürdőtől ágyig, ágytól asztalig. (...) A végső cél a teljes öntudatlanság, agy és izomzat ernyedése és bomlásának kezdete.” (102–103.)

Mindez azt érzékelteti, hogy a főszereplő környezetét a kilencvenes években a morális fogódzók teljes hiánya jellemezte. Ehhez társul a serdülők útját egyengetni hivatott oktatási intézmények hitelvesztése, tekintélyfosztottsága („A pénteki órarend egyébként kámpó és unalom. Délben egy órától polgári nevelést tanít nekünk Mrázik úr, aki abban az órában már túl

van legalább két féldecin és sörön. A tárgyat ugyanannyira unja, mint mi, és hozzá is úgy passzol, mint hozzánk. Tudjuk, hogy mit illik, és a jogainkat is nagyjából, de nem sokat érünk vele. Ezzel Mrázik tanár úr egyetért, de azért könyörtelenül leadja az anyagot, és vissza is kell neki bőfögni. Ő mondja így, és nekünk tetszik, holott érezzük a kijelentésben rejlő mélységes lenézést és bánatot. [...] Az utolsó óra torna, de ellógtunk a tanárral együtt.” 46.), valamint a hagyományos családmodell szétesése („...az új lakás tetszik, de az új életünk egyáltalán. Anyám szerint azért, mert elszoktam a *rendes családi élettől*, ami hülyeség, mivel soha nem is szoktam hozzá, és nem is értem, hogy miért kellene.” (31.)

Az érzelmi és erkölcsi instabilitás, támasznélküliség, az életkorának megfelelő támogató, szociális háttér hiánya pedofil kapcsolatokba juttatja a kamaszlányt: „Egyszerre tudom és nem tudom, hogy mit cselekszem, amikor mondjuk a doki vizsgálatainak alávetem magam, vagy Rezimmel gombászunk, Paradisszal fekszem a városbeli ágyamban nyári délelőttökön, vagy Kacsza bácsi ölében ücsörgök az Adóhivatalban, iskolaidőben.” (92.) A kilencvenes években felnövő kamaszlányt így könnyen az örület vagy depresszió határára sodorhatja a mindennapok (ön)tapasztalata, legkézenfekvőbb szabadulási, menekülési lehetőségként pedig Paradis úr bélyege kínálgatik, amelynek „[g]yakori fogyasztása tompulást okoz, gyötrő fáradtságot és halálos közönyt minden iránt, amit az élet nyújthat, de egyszersemind derűs beletörődést is”. (28.) Máshol így vall: „Fraktálok és kémiai elemek bonyolult kristályrendszere működtet, miközben igyekszem meggyőzni magam arról, hogy lehetetlen a kapcsolatok fonálait kézben tartani, és nem megbolondulni a sok párhuzamos történettől, újabb szálat sodorok a többi közé, hogy egész biztosan becsavarodjak. Ha nem teszem ezt, bánatos vagyok, és kételyek gyötörnek. Ha ezt teszem, bánatos vagyok, és kételyek gyötörnek.” (61–62.)

(Befejezés) A *Farkashab*, ha úgy tetszik, egy kortárs naplóregény, amelynek működési elve a folyamatos önreflexió. Nem akar beavatni, kiábrándítani vagy lázítani, nem akar elgondolkodtatni és szórakoztatni sem, s mégis teszi mindezeket egyszerre, kifinomult nyelvezettel, szubtilis humorral, a világra való filozófiai érzékenységgel.